

ХРАМЪТ „СВ. ПАРАСКЕВА“ В С. ВЪГЛЕВЦИ И НЕГОВАТА РОЛЯ ЗА СЪХРАНЯВАНЕ НА МЕСТНАТА ПАМЕТ И ИДЕНТИЧНОСТ

Миглена Петкова

THE CHURCH OF „ST. PARASKEVA“ IN VAGLEVTSI AND ITS ROLE IN PRESERVING LOCAL MEMORY AND IDENTITY

Miglena Petkova

Abstract: *The study aims to present the importance of the church „St. Paraskeva“, in the village of Vaglevtsi, erected in 1860, for the formation and preservation of local memory and identity. In the conditions of non-religious domination, the church, in addition to being a sacred object, becomes a kind of center around which all manifestations of social life in the settlement community are focused. Over the years, the tradition of combining the temple holiday with the general village gathering and community/ family meeting has been revived. In addition to the fact that the day is strictly fixed in time, the main function of holding the mentioned collective holidays is the local memory, the self-awareness that people belong to a community based on their attachment to the settlement from which the clan originates.*

Keywords: *temple, local memory and identity, temple holiday, collective holidays, settlement community.*

Настоящото изследване има за цел да представи храма „Св. Параскева“ в с. Въглевци и неговата роля за формиране и съхраняване на местната памет и идентичност.

Село Въглевци се намира в полите на Стара планина, на 25 км южно от Велико Търново, следвайки протежението на Хаинбоазкия проход. Част е от множеството поселения, възникнали в края на XVIII – началото на XIX в. в Търновската предбалканска котловина и по-специално в Балканската (Килифаревската) долина на река Белица. Тя обхваща територията от Килифаревския манастир „Рождество Богородично“ до билото на Стара планина [Петкова, М. 2022, с. 7].

Знанието за произхода и съществуването на рода и „своето“ селище е основата, върху която се формира локалната памет и идентичност на

всяка общност. Този своеобразен „код на паметта“ включва различни исторически извори (документи, фолклорни материали и др.).

В контекста на настоящото проучване християнският храм е безспорно един от основните топоси за формиране историческата памет на всяко селище. В условията на иновърското господство черквата освен като сакрален обект, в който се отслужват християнски богослужения, се превръща в своеобразен център, около който се фокусират всички проявления на социалния живот в селищната общност. Той се изразява в стремежа всяко населено място да има свой храм, а също така и в самата организация по набиране на средства за изграждането му. В това отношение не правят изключение и балканджиите от с. Въглевци и околните селища. Сведения за този процес се съдържат в: летописната книга на храма „Св. Параскева“ в с. Въглевци и протоколите на църковното настоятелство, съхранявани в Държавния архив във Велико Търново [ДА – Велико Търново, ф. 546К, оп. 1, а.е. 1]; непубликуваната „История на Великотърновската епархия“ на иконом Асен Петков [РИМ – В. Търново, инв. № 103, В – СпФ/ОИМ – ВТ]; Специализирания архив при Дирекция „Култура и културно-историческо наследство“ на Община Велико Търново [СА – КИН, В. Търново], а също така и в запазени спомени на съвременници. Цитираните източници дават възможност да се проследи историята и значението на храма за местната общност, от неговото изграждане до съвременното му функциониране.

В Специализирания архив при Дирекция „Култура и културно-историческо наследство“ към Община Велико Търново се съхранява препис на фермана, с който се разрешава построяване на черквата, преведен на български език, чието съдържание е следното:

„Ферман № 5

Издаден от Константирие от Султан Абдул Меджид по повод просбата на жителите на с. Килифарево, махалата Въглювци, Търновска околия, да си построят нов храм на месец Зилхидже 1270 год. по егира (наша 1854 г.)

До славния ми Капуджи-баши при височайшия ми началник на Търновския окръг Фехим паша.

До Търновския наместник съдия и Мюфтията.

Вие сте гордостта, честта и почтенността на службата, притежаващи добри качества да улеснявате Султанската власт щото сте за пример между учените кадии и мюфтии и като други способни се стараете да имате височайшето ми благоволение, за да бъдете повишени според способностите си.

Щом получите настоящия ми царски ферман, украсен с високите ми свещени знаци, бъдете уведомени за следното:

Жителите височайши поданици (Рум милети) от село Килифарево, махалата Въглювци, Търновска околия, са подали подпечатана просба до

Дивана ми, с която искат да си построят нов храм с дължина 16 аршина, широчина 10 аршина и височина 6 аршина. За построяването на този храм просят височайшото ми позволение. Това тяхно искане е писмено потвърдено от Цариградския Вселенски патриарх.

Такива нови храмове могат да се строят на обществени и частни места, като се направи справедлива и законна оценка на място и се съобщи в Дивана ми в столицата. Такъв нов храм не може да се строи в ислямска махала. Ако се построи на църковно или частно място да няма вреди никому. При такива условия е дадено надлежно позволение и съгласие, което е записано от главния секретар на Дивана ми. За това позволение се издава и настоящия ми ферман.

Вие, славният ми Капуджи-баши и началник на Търновски окръг, както и наместник-съдията и Мюфтията и другите подведомствени чиновници ще знаете, че моето съгласие е дадено да се строи искания храм, ако не е в ислямска махала, да се построи на обществено или частно място, без да се нанася вреда никому: за това храмът да има дължина 16 аршина, широчина 10 и височина 6 аршина. Средства за постройката ще се събират доброволно. Никога принудително няма да се вземе нито една аспра. Да внимавате да се заплати мястото, според оценката и да съдействувате и да положите грижи да се изпълни волята ми.

Щом получите настоящият ми ферман трябва да се подчините и да действате според съдържанието му.

Тъй да знаете, тъй да постъпвате!

Чест, слава и пълна вяра отдавайте на високите ми султански знаци начело на този ми свещен акт, написан в престолния ми град Константинопол в края на месец Зилхидже през 1270 г. по егира (наша 1854 г.)

Подписал: не се чете

Превел от оригинала – Търновски Мюфтия: (има подпис)“

[СА – КИН, В. Търново, 2004].

Действително, след издаването на султанския ферман в селището Въглювци (дн. Въглевци, б. ав.), което е населено изцяло с българи, започва да се строи християнски храм. До този момент черкуването се е извършвало в килия: „Мястото гдето е построена е подарено от дядо Нено от Радковци, който го имал по наследство от негова близка. Майстор на църквата е бил Димо Стоянов Донев от мах. Гащевци [по записки на отец Михаил Попов, един от първите свещеници, обслужвали храма, предоставени от Иванка Попова, информатор].

Интересни сведения за строежа на църквата, нейният архитектурен облик и вътрешно оформление се съдържат в „История на Великотърновската епархия“ на иконом Асен Петков, където е посочено, че църквата е построена съобразно фермана, без кубета и камбанария. Изградена е от добре обработени дялани камъни. Корнизът е масивен, каменен. Покритието е от каменни плочи. „На 27 октомври 1860 г. е осветена от

гръцкия владика Антим. ИКОНОСТАСА е дело на тревненските майстори, а владишкия трон на Димо Стоянов Донев от с. Гащевци. Резбата е гладка, а на трона ажурна. ИКОНИТЕ са дело на Тревненски майстори (и са на брой: 48 малки, 12 големи и 2 средни. Има хубава релефна ПЛАЩАНИЦА, донесена от Русия от местните градинари. СВЕЩЕНОСЛУЖИТЕЛИ. Пръв е служил тук Свещеник от Килифарево. От 1880 до 1928 г. служи свещ. МИХАИЛ МАРИНОВ. От 1928 до 1976 г. служи неговият внук прот. Михаил Попов. От 1976 г. до 1. V. 1980 г. прот. Петър Цвятков от Войнежа. Сега служи поп ПЕТКО ТОДОРОВ, родом от Войнежа“ [РИМ – В. Търново, инв. № 103, В – СпФ/ОИМ – ВТ, с. 602–603]. Днес храмът се обслужва от отец Йоан, който понастоящем живее в с. Вонеща вода (ил. 1).

За съжаление църквата е ограбвана няколко пъти. Към настоящия момент в храма се съхраняват оригинална икона на св. Петка от XIX в., дело на тревненски майстор (ил. 2), съвременни икони с изображения на св. Георги и св. Димитър, дарени от ктиторите Стоян Бонев и съпругата му Цана Дечкова, църковна утвар, богослужебни книги.

В протоколите на църковното настоятелство, съхранявани в Държавен архив – Велико Търново, се съдържат сведения за ремонт на църквата, стопанисване на недвижими имоти. Налице са и наддавателни листи за отдаване под наем на църковни имоти. Посочените протоколи обхващат периода от 14 януари 1928 г. до 29 декември 1947 г., давайки информация за ръкополагането на свещеник Михаил Попов в църквата „Св. Параскева“, формиране и функциониране на църковното настоятелство [ДА – В. Търново, ф. 546К, оп. 1, а.е. 1.].

Дейността на църковното настоятелство се проявява в различни направления:

– *ремонтни дейности по отношение на храма и дворното пространство около него*

Съгласно Протокол от 26 септември 1928 г. църковното настоятелство взема решение да се предоставят 20 000 лева за ограждане на църковния двор, като за целта се упълномощи лице, което от негово име да води преговори и да наема работници, както и да се доставят камъни, стълбове и други материали. Предвижда се при необходимост от допълнителни средства да се вземе сума от „запазения фонд“. Протоколът е изпратен до Негово Високо Преосвещенство св. Търновски Митрополит Филип и е утвърден на 9. X. 1928 г. от него.

Настоятелството набавя средства за заплащане труда на работниците за ограждането на църковния двор като отдава на търг изсичането на 2 декара черковна гора в местността „Усойната“. [ДА – В. Търново, ф. 546К, оп. 1, а.е. 1 с. 3].

Сред приоритетите на църковното настоятелство е и обучение на свещенослужителите. За това свидетелства следното решение в Прото-

кол № 5 от 6 ноември 1938 г.: „Да се заплати на енорийския ни свещеник Михаил М. Попов пътни и дневни пари за участието му в курсовете на Капиновския манастир „Св. Никола“ от 1 – 10 септември 1938 г., свикани от Негово Високопреосвященство Св. Търновски Митрополит Г. Г. Софроний от бюджета на църквата 300 лв.“ [ДА – В. Търново, ф. 546К, оп.1, а.е.1, с.17].

Полагат се грижи и за представителността на свещенослужителите, като за целта се отделят средства за закупуване на нови църковни одежди на стойност 4 500 лв.

Със съзнанието за значимостта на храма и неговата представителна роля на 12 ноември 1946 г. църковното настоятелство взема решение за закупуване на камбана: „... след като размени мисли по повдигнатия въпрос за купуване на камбана, дойде до убеждението, че такава е наложително да се купи, като сега са се набрали средства за това, а също и с досегашното клепало не е хубаво да се служи вече, понеже си е отживяло да се използва при извършване на църковни служби. То е било хубаво обаче за времето преди освобождението ни от Турско робство, а по-късно, поради липса на средства не е взета камбана. Като се изтегли сумата по влогова книжка 120183 лв. Да се изпратят две лица до гр. София за закупуване на камбаната и докарването ѝ до село, като за целта им се платят пътни пари от църквата ни“ [ДА – В. Търново, ф. 546К, оп.1, а.е.1, с. 32];

– *духовно-просветителска дейност*

Към храма е функционирала библиотека с различна богослужебна литература, която допълнително допринася за ограмотяване на населението. Част от нея е запазена и включва: екземпляр от Поучителното Евангелие на Софроний Врачански, отпечатано в Букурещ от 1865 г, богослужебна книга, с приписка от 1868, с текст: „Подавися настоящий Апостол, со царского, правителство Султаново чрез градската община Търновска, на черквата в махалата Вългевци иминувана, окръжие Килифарско. 14 декември 1868, Н. Златарски“ и др.

– храмът се явява един от основните пазители на паметта на бойците от Вългевци и околните махали. В двора на църквата се намира паметникът на загиналите в Балканската война 1912 – 1913 г., издигнат от майстор Руси Тодоров през 1914 г. (**ил. 3**).

Значимостта на храма се допълва от неговата архитектурна стойност. С писмо № 2586/5 август 1979 г. на Министерството на културата църквата „Св. Параскева“ в с. Вългевци е обявена за архитектурен и художествен паметник на културата с местно значение. Документът се съхранява в Специализирания архив при Дирекция „Култура и културно-историческо наследство“ към Община Велико Търново [СА – КИН, В. Търново, 1979].

През годините църквата „Св. Параскева“ се превръща в своеобразен център около който се фокусират всички проявления не само на духовния, но и на социалния живот в селищната общност. Типичен пример в това отношение е честването на храмовия празник, сбора на селището и земляческата (родовата) среща в деня на св. Петка (**ил. 4**). На 14 октомври в с. Вългевци се събират на земляческа среща хората, чувстващи се обвързани с конкретното населено място (**ил. 5**). По този начин се поддържа идеята за приемствеността на културните процеси и явления във времето.

В заключение накратко ще обобщя, че значението на храма в българската история съществува не само в реалната архитектурна среда. Много по-силно е неговото място в народната памет, особено в периода на Българското възраждане, когато се превръща в маркер за идентичност. В средата на XIX в. възстановяването на редица църкви и построяването на нови изисква усилията на цялата селищна общност. Постепенно храмовете започват да функционират при засилена светска намеса. Управляват се от църковното настоятелство, на което председател е местният свещеник, а членове са първенците на селището. Именно то е инициатор за честване на различни християнски празници, осъществяване на богослужески дейности, а също така отбелязване на редица мероприятия със светски характер, отдавайки значимото както на православната традиция, така и на светския живот. Съчетаването на тези дейности на практика формират обществения живот на населението, чиито център се явява храмът, а от средите на българското духовенство се формира първият социален пласт на националната интелигенция, която застава начело на църковната борба и активно участва в национално-освободителното движение.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници/ *Archival sources*

ДА – В. Търново – Държавен архив – Велико Търново, фонд 546К. [Darzhaven arhiv – Veliko Tarnovo, fond 546K.]

РИМ – В. Търново – Регионален исторически музей – Велико Търново, инв. № 103, В – СпФ/ОИМ – ВТ (Иконом А. Петков, История на Великотърновската епархия. II, 1, Велико Търново, 1980 – 1981, ръкопис). [Regionalen istoricheski muzey – Veliko Tarnovo, inv. № 103, V – SpF/OIM – VT (Ikonom A. Petkov, Istoriya na Velikotarnovskata eparhiya. II, 1, Veliko Tarnovo, 1980 – 1981, rakopis).]

СА – КИН, В. Търново, 1979 – Специализиран архив на Дирекция „Култура и културно наследство“ към Община Велико Търново, църква „Св. Параскева“, с. Вългевци, 1979 [SA – KIN, V. Tarnovo, 1979 – Specializiran arhiv na Direkciya „Kultura i kulturno nasledstvo“ kam Obshtina Veliko Tarnovo, carkva Sv. Paraskeva, s. Vaglevci, 1979.]

СА – КИН, В. Търново, 2004 – Специализиран архив на Дирекция „Култура и културно наследство“ към Община Велико Търново, църква „Св. Параскева“, с. Въглевци, мониторинг 2004 [**SA – KIN, V. Tarnovo, 2004** – Specializiran arhiv na Direktsia „Kultura i kulturno nasledstvo“ kam Obshtina Veliko Tarnovo, tsarkva „Sv. Paraskeva“, s. Vaglevtsi, monitoring 2004.]

Публикации/ Publications

Петкова, М. 2022 – Миглена Петкова. Местно знание и идентичност. Селищната памет на балканджиите от Килифаревския район в разкази, предания и легенди. В. Търново: Фабер, 2022 [**Petkova, M. 2022** – Miglena Petkova. Mestno znanie i identichost. Selishtnata pamet na balkandzhiite v razkazi, predania i legend. V. Tarnovo: Faber, 2022].

Информатор:

Иванка Попова, родена през 1966 г., с. Въглевци, бивш кметски наместник на с. Въглевци.

Списък на илюстрациите:

Илюстрация 1. – Църквата „Св. Параскева“, с. Въглевци.

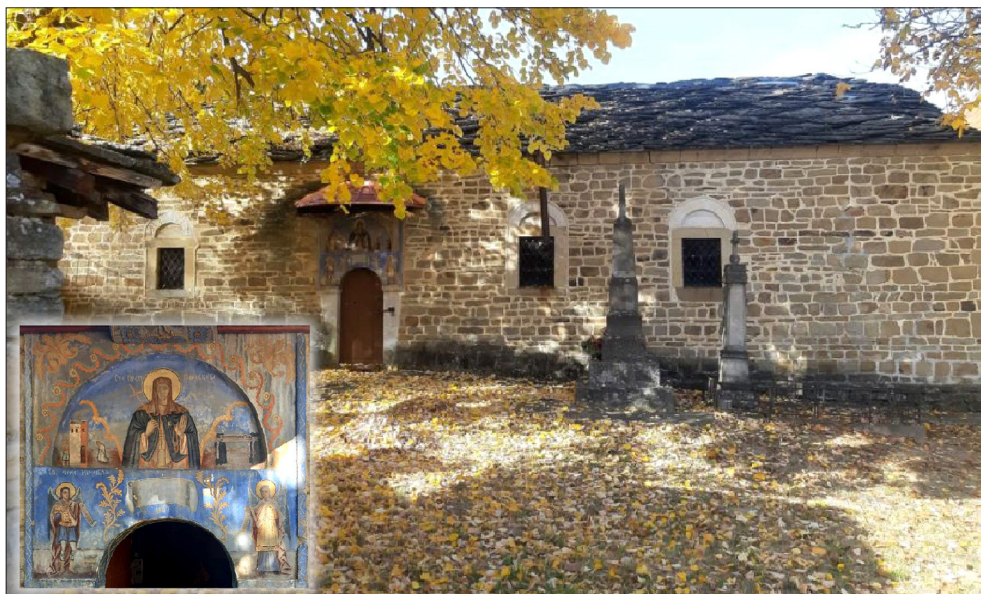
Илюстрация 2. – Икона на св. Петка, XIX в., Тревненска художествена школа.

Илюстрация 3. – Паметник на загиналите в Балканската война 1912 – 1913 г., двор на църква „Св. Параскева“, с. Въглевци.

Илюстрация 4. – Сбор на с. Въглевци, 1940 г. (личен архив на Ив. Попова).

Илюстрация 5. – Сбор/ земляческа среща на с. Въглевци, 2023 г.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Илюстрация 1. Църквата „Св. Параскева“, с. Въглевци

Илюстрация 2. Икона на св. Петка, XIX в., Тревненска художествена школа

Илюстрация 3. Паметник на загиналите в Балканската война 1912 – 1913 г.,
двор на църква „Св. Параскева“, с. Вълзеви

Илюстрация 4. Сбор на с. Вългевци, 1940 г. (личен архив на Иванка Попова)

Илюстрация 5. Сбор/ земяческа среща на с. Вългевци, 2023 г.